

issues og som i sin substans nærmer sig en undsigelse af vigtige elementer af det hidtidige grundlag for dansk sikkerhedspolitik, eksempelvis flexible response-strategien.

Hver af de enkelte cases afsluttes med en årsagsanalyse, der som oftest er præget af betydelig indsigt og finesse, men som nødvendigvis også må blive noget ad hoc-præget. I det afsluttende kapitel søger Boel at nå til mere generelle konklusioner om årsagsforholdene, specielt i relation til tre forhold, nemlig atompolitikken i første halvdel af 1960'erne, udviklingen af partiets »atom-engagement« i 1977-78 og politikken siden da. Denne analyse er mere systematisk, men svækkes dog noget af, at den ikke tager udgangspunkt i et analyseapparat eller blot nogle overordnede overvejelser over, hvad der får en organisation som et politisk parti til at handle. I forklaringen af udviklingen af det atompolitiske engagement 1977/78 anlægges mest systemforklaringer, både i form af overordnede udviklinger i det internationale system (etableringen af nuklear paritet mellem supermagterne, detentens svækkelse efter 1975 og tendenserne til en mindre stabil terrorbalance) og af omfattende samfundsmæssige forandringer, der også gav sig udslag i atomkraftdebatten, i kvindefrigørelsen og i gennembruddet af teknologi- og autoritetskritiske holdninger i opinionen. Omvendt er diskussionen af 1980'erne mere jordnær; det er primært spørgsmålet om, hvem der påvirker Socialdemokratiets politik. Nogen klar konklusion drager Boel ikke, men to væsentlige forhold kommer til at stå frem i analysen, dels at ændringen af partiets politik blev båret igennem af en relativt lille gruppe i partiets ledelse, og ikke af et pres fra basis, dels at denne elite var meget følsom over for strømninger i den brede opinion. Boel overbetoner nok det sidste element i forhold til andre påvirkningskilder og motiver, for eksempel de parlamentariske, men der er næppe tvivl om, at han har peget på et vigtigt, defensivt, træk i Socialdemokratiets atompolitik.

Alt i alt er det blevet til ikke blot en yderst nyttig, men også meget velskrevet bog om Socialdemokratiets atompolitik, der nok har styrken i det registrerende og detail-analyserende, men som også giver gode og velræsonnerede bud på, hvad der har skabt både den gennemgående tendens i partiets politik og de mange fluktuationer omkring denne.

Nikolaj Petersen
Institut for Statskundskab

Per Fischer (red.), *Statsministeriet i 75 år*, København: Statsministeriets jubilæumsudvalg, 1989, 198 s., kr. 150,00.

Anledningen til denne bog er, at det pr. 1/1 1989 var 75 år siden, kongen ved lov oprettede er departementschefsemdede under Konseilspræsidiets. Hermed blev spiren lagt til en selvstændig departemental organisation under statsministerens ledelse (indtil 1918 kaldet konseilspræsidenten), hvilket rimeligt nok derfor betragtes som Statsministeriets fødsel.

issues og som i sin substans nærmer sig en undsigelse af vigtige elementer af det hidtidige grundlag for dansk sikkerhedspolitik, eksempelvis flexible response-strategien.

Hver af de enkelte cases afsluttes med en årsagsanalyse, der som oftest er præget af betydelig indsigt og finesse, men som nødvendigvis også må blive noget ad hoc-præget. I det afsluttende kapitel søger Boel at nå til mere generelle konklusioner om årsagsforholdene, specielt i relation til tre forhold, nemlig atompolitikken i første halvdel af 1960'erne, udviklingen af partiets »atom-engagement« i 1977-78 og politikken siden da. Denne analyse er mere systematisk, men svækkes dog noget af, at den ikke tager udgangspunkt i et analyseapparat eller blot nogle overordnede overvejelser over, hvad der får en organisation som et politisk parti til at handle. I forklaringen af udviklingen af det atompolitiske engagement 1977/78 anlægges mest systemforklaringer, både i form af overordnede udviklinger i det internationale system (etableringen af nuklear paritet mellem supermagterne, detentens svækkelse efter 1975 og tendenserne til en mindre stabil terrorbalance) og af omfattende samfundsmæssige forandringer, der også gav sig udslag i atomkraftdebatten, i kvindefrigørelsen og i gennembruddet af teknologi- og autoritetskritiske holdninger i opinionen. Omvendt er diskussionen af 1980'erne mere jordnær; det er primært spørgsmålet om, hvem der påvirker Socialdemokratiets politik. Nogen klar konklusion drager Boel ikke, men to væsentlige forhold kommer til at stå frem i analysen, dels at ændringen af partiets politik blev båret igennem af en relativt lille gruppe i partiets ledelse, og ikke af et pres fra basis, dels at denne elite var meget følsom over for strømninger i den brede opinion. Boel overbetoner nok det sidste element i forhold til andre påvirkningskilder og motiver, for eksempel de parlamentariske, men der er næppe tvivl om, at han har peget på et vigtigt, defensivt, træk i Socialdemokratiets atompolitik.

Alt i alt er det blevet til ikke blot en yderst nyttig, men også meget velskrevet bog om Socialdemokratiets atompolitik, der nok har styrken i det registrerende og detail-analyserende, men som også giver gode og velræsonnerede bud på, hvad der har skabt både den gennemgående tendens i partiets politik og de mange fluktuationer omkring denne.

Nikolaj Petersen
Institut for Statskundskab

Per Fischer (red.), *Statsministeriet i 75 år*, København: Statsministeriets jubilæumsudvalg, 1989, 198 s., kr. 150,00.

Anledningen til denne bog er, at det pr. 1/1 1989 var 75 år siden, kongen ved lov oprettede er departementschefsemdede under Konseilspræsidiets. Hermed blev spiren lagt til en selvstændig departemental organisation under statsministerens ledelse (indtil 1918 kaldet konseilspræsidenten), hvilket rimeligt nok derfor betragtes som Statsministeriets fødsel.

At bogen således er en jubilæumsbog sætter sit klare præg på såvel form som indhold. Hvad angår førstnævnte er der fremfor alt tale om en meget smuk bog. Omslaget er en gengivelse af Tørsleffs maleri skildrende statsrådet d. 5. juni 1953 (formodentlig i mangel af bedre som for eksempel en tilsvarende skildring af kongens stadfæstelse af loven om departementschefembedets oprettelse). Dertil kommer et righoldigt billedmateriale, som ligeledes er meget dekorativt, uden at dette ubetinget skal betragtes som et aktiv. Selv i en jubilæumsbog bør der være en vis sammenhæng mellem tekst og illustrationer, men dette kikser alt for ofte i nærværende tilfælde.

I en vis forstand kan det endog – lidt maliciøst – hævdes, at formen *bestemmer* indholdet: begyndelsesbogstavet på hvert af bogens 15 kapitler samt et tillæg danner tilsammen ordet STATSMINISTERIET – en pointe, som redaktøren ikke ønsker skal undslippe selv den mest dørske læsers opmærksomhed, hvorfor kapitlernes begyndelsesbogstaver er sat med versaler. I denne scrabble er der desværre ikke blevet plads til en forfatterbiografi, hvilket ellers nok kunne være påkrævet i dette samleværk, som ikke mindre end 15 forfattere har bidraget til.

Dette store antal bidrag har negative konsekvenser for indholdet, som redaktøren (konstitueret kontorchef i Statsministeriet Per Fischer) vel kun til dels kan klandres for. Det må anses for en utaknemmelig opgave at skulle skabe en rød tråd mellem så mange bidrag, der ikke blot skal være interessante, men også – som det er jubilæumsbogens lod – må tilstræbe at nå så vidt omkring som muligt for ikke at vække anstød ved udeladelser. Til sidstnævnte kategori henregner jeg kapitlerne om pressen, Færøerne, Grønland, ligestillingsarbejdet og Marienborg, som er lidet ophidsende læsning. Atter andre kapitler omhandler emner, som velnok er interessante, men som ret beset ikke har meget med Statsministeriet som departemental enhed at gøre. Til denne kategori hører kapitler om ressortfordelingen, skildringen af regeringsarbejdet i form af statsråd, ministermøder og regeringsudvalg, Kaarsteds hæsblæsende gennemgang af regeringsdannelsesproblemer i dette århundrede samt Kristian Hvidts beretning om Påskekrisen 1920. Endelig er en tredje skavank af rent redaktionel art. Således lider Wiemann Eriksens gennemgang af Statsministeriets historie og Kaarsteds »Af departementschefernes historie« af lovlig mange gentagelser, som kunne være undgået af en fastere redaktionel hånd.

Dette forhold hindrer dog ikke, at netop disse to kapitler hører til blandt de mest interessante i bogen. Wiemann Eriksen giver en udmærket skildring af, hvorledes Statsministeriets ressort gradvis udvidedes fra 1918 frem til starten af 1960'erne i klar overensstemmelse med den traditionelle opfattelse af embedsværkets institutionelle interesser: at et ministeriums embedsmænd til stadighed arbejder for at udvide ressortområdet subsidiært undgå indskrænkninger heri, eftersom et større ressortområde er mere prestigegivende og dermed mere tilfredsstillende for den bureaukratiske selvfølelse end et mindre. Resultatet af denne strategi var, at ministeriet i begyndelsen af 1960'erne havde et noget kalejdoskopiisk – og for den reformivrige Krag et noget uvedkommende – præg. Krags syn på sit Statsministerium var ikke, at det skulle være et egentligt administrerende ministerium, men snarere et sekretariat, som kunne bistå statsministeren i for-

statsministeren i forberedelsen og ledelsen af regeringsarbejdet. Følgelig tømtes Statsministeriet ved regeringsomdannelsen i oktober 1964 for de fleste af sine ressortopgaver, således at ministeriet herefter i det væsentlige var at betragte som en stab med sekretariatsfunktioner i forhold til ministeren i dennes ledelse af regeringsarbejdet.

Som også betonet af Wiemann Eriksen strækker denne reforms implikationer sig langt ud over den forholdsvis trivielle observation, at Statsministeriet herefter kun varetog få ressortopgaver. Fra en embedsmandssynsvinkel indebar reformen nemlig en klar overskridelse af den så ofte påberåbte skillelinje mellem politik og administration. Netop dette perspektiv er genstand for en nærmere belysning i Kaarsteds »Af departementschefernes historie«. Her fokuseres der på, i hvilket omfang og til hvilke tider bistand til statsministerens politiske virksomhed i bred forstand har været ministeriets opgave. Meget naturligt gør også Kaarsted derfor en del ud af Krags reform, fordi denne netop betegnede »en begyndende politisering af Statsministeriet, således at forstå, at departementschefen og efterhånden også de andre medarbejdere blev inddraget i den politiske beslutningsproces« (s. 67-68).

I behandlingen af Statsministeriets rolle og funktioner stopper bogen imidlertid ikke ved den banebrydende 1964-reform. Een tidligere og een nuværende minister (Erling Olsen og Bertel Haarder) gør sig under henvisning til koordineringsbehovet i regeringen til talsmænd for en styrkelse af Statsministeriet. Dette skal ske med henblik på at lade regeringschefen – støttet af sine embedsmænd – agere »overmand« i forhold til fagministre, der enten af ren populisme eller af renhjertet solidaritet med fagministeriets »kundekreds« skejer ud med alvorlige konsekvenser for regeringens politiske profil. Problemstillingen hører til blandt de evigt aktuelle og bliver ikke mindre interessant af, at den formuleres af to fagministre. Imidlertid synes jeg, at de begge kommer lidt for let frem til de forkromede konklusioner – i en bue uden om spørgsmålet om, hvad deres egne reaktioner ville være på at have statsministeren trampede rundt i deres respektive ministeriers jordbærbede. Haarder har således en klippefast tro på, at statsministeren ville udvise takt, såfremt Haarder som minister blot følte tilstrækkeligt stærkt for sin sag. Men hvad er der så tilbage af »overmanden« og den stærke koordination? Et andet problem, der heller ikke berøres, men som er nok så interessant fra en embedsmandssynsvinkel, er loyalitetsspørgsmålet. Hvis statsministeren åbent giver udtryk for en opfattelse og fagministeren lige så hårdnakket en anden, hvilken herre skal fagministeriets embedsmænd så tjene?

En del af de problemstillinger, der berøres i de ovenfor kort refererede kernekapitler, behandles samtidig i, hvad der rettelig burde have været en afsluttende og ikke indledende kaminpassiar mellem to forhenværende og en nuværende statsminister: Hartling, Jørgensen og Schlüter. (Men måske har alfabetet atter spillet redaktøren et puds ...). Her samles trådene og de berørte emner relateres samtidig på udmærket vis til de nye politiske handlingsbetingelser efter 1973, som naturligvis også påvirker statsministerens virke og de krav, der stilles til den organisation, han har til sin rådighed. Kapitellet bestyrker læseren i den konklusion, at det ikke kun er jubilæet, der retfærdiggør, at Statsministeriet underkastes en nær-

mere granskning. På denne baggrund er det ekstra ærgerligt, at bogen på mange måder har fået et så kalejdoskopisk præg. Meget kan forklares af, at andre kriterier end »væsentlighedskriteriet« har gjort sig gældende bogens anledning taget i betragtning. Men det ændrer ikke ved, at en mere konsekvent anvendelse af dette kriterium kunne have frembragt en mere mindeværdig jubilæumsbog.

Jesper Vahr
Stud.scient.pol.

Brian Girvin (ed.), *The Transformation of Contemporary Conservatism*, London: Sage Publications, 1988, 232 s.

Inden for rammerne af den europæiske samarbejdsorganisation for politisk videnskab, ECPR, afholdes der hvert år en konference, hvor en række arbejdsgrupper behandler afgrænsede emner. Når disse arbejdsgrupper er særligt vellykkede, udgives de fremlagte papers i mere eller mindre bearbejdet form i fagets tidsskrifter eller som selvstændige publikationer. Forlaget Sage har gennem de senere år stået for en række af sådanne bogudgivelser. Den foreliggende bog er et eksempel på resultatet af denne arbejdsproces, idet en ECPR-workshop i Göteborg i april 1986 handlede om »Conservative Parties' Adaptability and Change in Western Democracies«.

Bogens redaktør, der er tilknyttet University College, Cork i Irland, har samlet ni bidrag fra denne workshop og forsynet dem med en indledning. De enkelte kapitler behandler konservatismen i Storbritannien, Frankrig, Den tyske Forbundsrepublik, Holland, Østrig, Skandinavien (Norge og Sverige), Spanien og USA. Endelig er der et sammenlignende kapitel om det sociale grundlag for de konservative partier i Vesteuropa. Bogen angives af være det første bind i en serie om konservatismen i liberale demokratier i dag.

Udgangspunktet for bogen er, at konservatismen i perioden efter 1979 har vundet en række valg, hvilket har fået mange til at betegne 1980'erne som konservatismens årti. Denne opfattelse er blevet bestyrket af en række ændringer af den politiske dagsorden og nye tendenser i de politiske beslutninger. En kritik af velfærdsstaten er vokset frem, den offentlige sektor er blevet udsat for angreb, de offentlige udgifter og skatterne er søgt begrænset, privatiseringer er gennemført og generelt er den udbredte konsensus omkring kollektivistiske løsninger, som keynesianismen og socialdemokratiet har stået for, blevet røkket. Efter 30 år, hvor de venstreorienterede har domineret den politiske udvikling, er de konservative gået i offensiven!

På denne baggrund stiller bogen spørgsmålet, om konservatismens succes er udtryk for en fundamental forandring af konservatismen, og hvilke virkninger en sådan forandring kan have i de vestlige lande.

Konservatismen blev som politisk ideologi født som en modstand mod de omfattende og hastige forandringer af samfundet, som moderniseringen indebar.